

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин
Середня освіта (Історія)
014.03 Середня освіта (Історія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ
ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

студента: Феденка Владислава Володимировича

Науковий керівник:

Прудько В'ячеслав Олександрович
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: _____

_____

Рецензент: _____

_____

Допущено до захисту:

_____

_____

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Ніжин 2023

Анотація

У магістерському дослідженні на основі підручників зі всесвітньої історії 10 – 11 клас робиться спроба проаналізувати основні методики вивчення новітньої історії Франції в шкільному курсі.

У першому розділі коротко розглянуто завдання методики навчання історії, структуру та характеристику, основні методи та прийоми роботи зі шкільним підручником. В другому розділі на основі параграфів викладених в підручнику відбувається аналіз методик навчання Новітньої історії Франції.

Ключові слова: «Підручник», «Новітня історія», «Франція», «методика».

Annotation

In the master's study based on world history textbooks for grades 10-11, an attempt is made to analyze the main methods of studying the modern history of France in the school course.

The first chapter briefly examines the task of history teaching methods, its structure and characteristics, the main methods and techniques of working with a school textbook. In the second chapter, based on the paragraphs presented in the textbook, the methods of teaching Modern History of France are analyzed.

Key words: "Textbook", "New history", "France", "methodology".

Зміст

Вступ.....	4
Розділ I. “ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ”	11
1.1. Завдання методики навчання історії	11
1.2.Характеристика шкільного підручника	13
1.3.Методи, прийоми та засоби викладання історії.....	15
Розділ II. “ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ КУРСУ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ”	31
2.1. Новітня історія Франції на сторінках підручника всесвітньої історії 10 клас	31
2.2. Новітня історія Франції на сторінках підручника всесвітньої історії 11 клас	40
Висновки.....	46
Список використаної літератури.....	51
Додатки	56

Вступ

Головним завданням сучасної історичної науки в школі є формування громадської особистості у дусі толерантності, відкритості розуму, чесності, вмінню критично мислити. Саме таку людину потребує сучасне демократичне суспільство.

Методика навчання історії – це педагогічна наука, що досліджує процес навчання історії підвищення його ефективності. Мета викладання дисципліни – виявлення закономірностей та навчання навичкам викладання історії з метою підготовки майбутніх вчителів до виховання та розвитку учнів у ході освітнього процесу на навчальному матеріалі курсів історії та суспільствознавства, формування у школярів історичного мислення та ключових компетентностей.

На сьогоднішній день методика вивчення історії це актуальна тема для вивчення та формування нових підходів викладання в школі, особливо у старшому шкільному віці. Вона охоплює своїм поглядом: а) основні проблеми, пов'язані з навчанням, вихованням та розвитком учнів на матеріалах історії та суспільствознавства, визначає їх теоретичні засади; б) систему методів та засобів навчання історії, тобто сам процес навчання у його різних формах та зв'язках з навчальним матеріалом; методичні засади викладання історії.

Процес навчання можна визначити як зміну актів навчання, що відбувається за об'єктивними законами, в ході якої змінюються діяльність вчителя і учнів, а також властивості учнів в результаті їх діяльності. Процес навчання складається з наступних взаємопов'язаних та взаємозумовлених складових: мета навчання, зміст, діяльність вчителя, діяльність учнів та результат. Методика викладання історії досліджує, як, за допомогою яких методів, засобів та прийомів забезпечити найбільш доступне, наочно, конкретно та переконливе сприйняття, розуміння та засвоєння історичних фактів; якими методами і засобами забезпечити запам'ятовування цих фактів, як найдоступніше розкрити явища, що вивчаються, як організувати активну розумову роботу учнів, щоб явища, що розкриваються, були засвоєні і

допомагали подальшому пізнанню. Тому вивчення методики навчання історії обумовлено вище перерахованими факторами, які є актуальними та важливими в ході опанування студентами педагогічних спеціальностей. Посилює актуальність вивчення даної теми і те що учні 10 – 11 класів є практично сформованими особистостями, які вже мають свої погляди на світ, чітко відокремлюють добро від зла і таким чином це ускладнює процес їх навчання та формування поглядів. В той же час сформованість поглядів учнів і чітких позицій до тих чи інших подій дозволяє нам створювати такі методи навчання, які охоплюють своєю увагою індивідуальні особливості кожного та дозволяють висловити свої думки, аргументовано критикувати товаришів, давати оцінки подіям. Саме ця протилежність підсилює наше дослідження у пошуку найбільш актуальних методик викладання історії у школі.

Розробленість та вивченість теми. На сьогоднішній день в Україні на основі зарубіжних та сучасних наукових досягнень сформована значна плеяда педагогів які створили теоретичний аспект для формування методики навчання історії в школі.

Важливу роль у процесі формування методики навчання історії в Україні відіграла поява перших підручників з історії. Так у II половині XVII ст. було сформовано перший підручник з історії “Синопис” [2, с.101]. В ньому історія України викладалася на фоні всесвітньої історії, а точніше на фоні країн з якими межувала на той час наша держава. Він став навчальним посібником.

Значну роль у формуванні історичних знань дітей відіграли козацькі літописи Самовидця, Самійла Величка та Грабянки [2, с.209]. Саме ці літописи мали описовий характер подій в яких часто можна було зустріти емоційність автора щодо певних фактів.

На початку XVIII ст. В Російській імперії було проведено освітню реформу, яка дала поштовх новим науковим дослідженням в галузі методології історії. Основним підручником для навчання стала “Історія Российская” [2, с.309] написана В.М.Татищевим. Основний її зміст полягав у заучуванні великої

кількості дат, географічних назв, імен та подій. Перше професійне викладання історії розпочалося в 1726 р. в Петербурзі. Саме в цій гімназій учні могли вивчати історію за бажанням, адже не існувало обов'язкового повноцінного вивчення історії в названому навчальному закладі. Лише ті хто хотіли продовжити навчання в університеті повинні були повністю опанувати курс історії та скласти іспит з даного предмету. У другій половині XVIII ст. в «Листі про порядок навчання наук» зазначалося, що історія належить до числа тих предметів, які служили для «прохладження і приємного отдохновлення» після серйозних занять мовами, математикою, філософією [2, с.312].

Ф.І. Янкович “Всесвітня історія, видана для народних училищ Російської імперії” [2, с.312]. Основний зміст підручника зводився до читання з учнями абзаців книги та відтворення прочитаного на карті. Учні переказували текст своїми словами спираючись на карти показуючи на них походи, кордони держав, місця битв.

В XIX ст. Україна отримала свою власну історичну школу на чолі з В.Б. Антоновичем. До неї належать Д.І. Багалій, В.Г. Ляскоронський, М. Максимович, М. Костомаров, М. Грушевський [2, с.326], які стали фундаторами українських підручників з історії. Їм вдалося змістовно дослідити історію південно руських, українських князівств. В методиці навчання вони почали відокремлювати:

- теорію матеріальної освіти;
- теорію формальної освіти.

Прихильники матеріальної теорії вважали, що основним є засвоєння конкретних історичних фактів та подій, що відбулися, а мислення та інші особистісні риси будуть розвиватися самі собою в процесі формування особистості.

Формалісти ж навпаки брали за основу факти та події, що відбулися і формували мислення та особистість учнів на основі історії. За основу вивчення та формування особистості формалісти брали античну історію. Саме в ній на їх

думку знаходилися основні історичні події, які створювали і формували ідивіда. Недоліком даного методу є те що в античній історії часто міфічні події переплітаються з реальними історичними фактами і це ускладнює процес формування світогляду учня, адже потрібно наголошувати на деяких фактах окрему увагу.

С. Ламовицький [40, с.52] переймався питанням організації в учнів евристичного навчання. Його головна думка полягала в організації спонукання в дітей думати та уловлювати причинно – наслідкові зв'язки. Саме Ламовицький зробив найбільший крок уперед до індивідуального навчання учнів та формування в них евристичного навчання. Роль вчителя в цьому процесі полягає у веденні бесіди в якій учень повинен дійти істини.

Значний внесок у розвиток методики навчання історії зробив М. Стасюлевич [40, с.57], саме він запропонував вивчати історію на основі адаптованих до вікових вимог дітей історичні документи. Огляд історії на основі суто історичних джерел зазнав краху, але цю методику взяли до уваги вчені кінця ХІХ ст. Саме вони на основі фундаментальних праць Я.А. Коменського [40, с.58] та К.Д. Ушинського [40, с.66] взяли до уваги концептуальну ідею використання у навчанні наочних матеріалів. К.Ушинський схилився до думки, що якщо класу важко засвоїти навчальний матеріал то вчителю у своїй роботі потрібно використовувати малюнки, які будуть через зоровий контакт передавати матеріал та спонукати обговорення і тим самим запам'ятовування більших обсягів інформації.

У 1881 р. було перекладено та опубліковано «Методику історії» німецького педагога Г. Дистервега [40, с.90]. Автор порушував питання про істинності наукового знання, заповідаючи при навчанні історії не прагнути ні до чого, крім істини, чи буде вона приємна чи неприємна, чи співпадатиме з поглядами релігійної, політичної партії чи ні. Метою викладання він вважав лише знання та викладання історії вітчизняної.

І. Виноградов та А. Никольській - «Методика історії з Крігера» [40, с.68] Автори вважали, що ця наука має займати центральне місце у народній школі. Вони пропонували запровадити у практику навчання нові методи.

Найбільшого дослідження методика вивчення історії в школі отримала за часів СРСР. Саме тоді було сформовано викладання курсу історії СРСР та Всесвітньої історії, як методу формування в учнів боротьби капіталістичного Заходу та комуністичного ідеалу рівності до якого прагнув Радянський союз.

Всесвітня історія повинна була виступати не сумою окремих історій народів, а відображенням всесвітнього історичного процесу. Детально варто було зупинятися на історії лише тих народів, які важливі із всесвітньої точки зору і можуть впливати різним чином на історію СРСР.

Суттєвим мінусом стає законсервованість класно – урочної системи викладання історії, адже переважають формальні форми викладання і відсутній індивідуальний підхід до знань учнів. Основним джерелом інформації стає вчитель, який надає дітям все необхідне. Під словом необхідне мається на увазі обмежений спектр знань або рамки за які учні не мали можливості вийти.

Вагомий внесок в розвиток вивчення історії в школі зробив М.І.Карєєв [40, с.10] член – кореспондент Краківської та Російської Академії наук СРСР. Суть його методики полягала в організації в учнів історичного ставлення до життя, яке виражається в організації ставлення до епох та подій в яких не повинно обходити увагою характеристику особистостей та національностей та їх особливостей.

Після здобуття незалежності Україною, відбулися значні зрушення у формуванні і розвитку методів навчання історії в школі. В цей період починає формуватися власна плеяда педагогів таких як: О.В.Гісем [11], О.О.Мартинюк [12], П.Б. Полянський [36], Н.М. Сорочинська [41] та багато інших. Саме перед ними постає завдання оновлення змісту історичної науки в школі. Наповнення її новими формами та методами навчання.

Сучасна історія насичена різноманітними фактами, подіями, постатями. Саме це повинно формувати в учнів цілісну картину світу та викликати в них громадянську позицію, гуманність, компетентності, шукати інформацію в джерелах, критично аналізувати їх, ставити оцінку фактам та подіям та ін.

Аналіз наукової літератури дає нам право стверджувати, що накопичено великий пласт педагогічного надбання в якому вміщено різноманітні методи навчання історії в школі, які виникали в той чи інший період і були відбитками тих історичних подій які впливали на формування методів навчання. Спираючись на пласт поданої інформації можемо стверджувати, що окремого дослідження щодо методик вивчення новітньої історії Франції в шкільному курсі історії немає.

Мета нашої роботи є спроба проаналізувати основні методики вивчення новітньої історії Франції в шкільному курсі.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- 1) Розглянути вивченість даного питання;
- 2) Розкрити основні теоретичні методи навчання історії в школі;
- 3) Розглянути основні структурні елементи сучасних підручників;
- 4) На прикладі декількох підручників із всесвітньої історії розглянути основні методи навчання;
- 5) Проаналізувати роль вчителя в організації навчального процесу із залученням сучасного підручника з історії.

Об'єктом нашого дослідження є підручники з всесвітньої історії 10 – 11 клас.

Предмет дослідження є методика навчання новітньої історії Франції в шкільному курсі історії.

Методологічна основа дослідження. Робота піддається загальнонауковим методам: аналізу, синтезу, узагальнення та абстрагування. До спеціально історичного методу відносимо історико – системний, який надає нам повністю цілісну картину розгляду історії Франції без відриву від інших країн

світу. Порівняльний дозволить нам порівнювати вивчення деяких тем в різних підручниках.

Хронологічні рамки роботи охоплюють 1914р. – 2017р. Вибір даного хронологічного періоду обумовлено спробою розглянути основні теми шкільного курсу всесвітньої історії від початку Першої світової війни і до 2017 року обрання президентом Емманюель Макрон.

Наукова новизна роботи полягає в спробі написати окреме дослідження методики вивчення новітньої історії Франції в шкільному курсі історії.

Апробація магістерської роботи відбулася шляхом участі у студентській науковій конференції, Ніжин 15-24 травня 2023 р. та написання статті до збірника «Історичний альманах»

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями. Вона складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, а також додатків.

Розділ I. Теоретичний аспект методики викладання історії в шкільному курсі

Присвячений розгляду основних методик навчання історії та структури підручника.

Розділ II. Практичний аспект вивчення курсу новітньої історії Франції

На прикладі декількох підручників із всесвітньої історії розкриває методику вивчення тем із учнями.

Розділ І. “ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ”

1.1. Завдання методики навчання історії

Слово «методологія» в перекладі з давньогрецької означає «шлях пізнання» і «шлях дослідження». Метод - це спосіб досягнення будь-якої мети і вирішення конкретної проблеми. Методика навчання історії — педагогічна наука, зміст і методи навчання історії. Вивчає процес навчання історії з метою підвищення його ефективності та якості. Методологія досліджує питання про те, як слід викладати історію. Тому під методами розуміють способи спілкування, наприклад, вони можуть бути усними, друкованими, наочними, практичними. Суть цих методів полягає у відповіді на питання про те, як вчитися, і виявленні двосторонньої діяльності вчителя і учнів [47, с.34].

Основні фактори навчання - це

- 1) цілі, що визначаються державою та суспільством;
- 2) зміст та структура історичної освіти, закріплені в стандартах та програмах та на основі їх викладені у шкільних підручниках;
- 3) науково-методична організація процесу навчання (форми, методи, методичні прийоми, засоби викладання та навчання);
- 4) пізнавальні можливості учнів;
- 5) результати навчання [47, с.56].

Поняття «методологія» вчені завжди трактували по-різному. Дехто визнає методологію науки про освіту приватною педагогікою, в рамках якої діє загальна педагогіка. Вони вважали, що загальні принципи навчання можна проілюструвати історичними прикладами. Таку точку зору висловлювали П.С. Лейбенгруб і Ф.П. Коровкін. Інші вважають цю методику спеціальною наукою про навчання, оскільки вона вирішує всі завдання навчання та розвитку особистості через зміст дисципліни історичної науки. Первинність змісту визначає і специфіку методів і засобів навчання. Так вважають А.І. Стражев, А.А. Вагін [5] і П.В. Гора [47, с.38]. «Три кити методології». В.Н. Бернадський,

Н.В. Андріївська – вважали цей метод не наукою, а низкою методичних пропозицій і рецептів. У методиці першочергове значення мають практичні питання. Сьогодні ця перспектива виражена новим терміном – технологія [47, с.53].

Методика навчання історії тісно пов'язана з іншими науками, насамперед із базовим предметом історії, який може розробляти зміст навчання. Мета цього методу – відібрати первинні дані з історичних наук і після педагогічної обробки та адаптації включити їх до змісту шкільної програми. Зміст підібрано з урахуванням пізнавальних здібностей учнів та їх особистості, виведеної з психології. Ця наука розкриває особливості пізнання та пізнавальної поведінки учнів. Крім того, деякі психологічні та педагогічні методи дослідження також використовуються для аналізу процесу історичного навчання. Представлена методика тісно пов'язана з педагогікою, оскільки є галуззю освіти. Педагогіка визначає методи навчання, виховні цілі, методи наукового дослідження. Виходячи з цих методів і цілей навчання, методика вносить свій конкретно-історичний зміст у навчальний процес і наукові дослідження [47, с.56].

Основним підходом до наукового дослідження в цій методиці є подання історії як педагогічних спостережень і формувальних експериментів (експериментальних уроків). Латинське слово «experimentum» означає «дослід». Досвід є результатом перевірки певних факторів і умов навчання. Спостереження за навчанням передбачає вивчення практики навчання історії без втручання в навчальний процес. Дослідниця відвідувала та аналізувала курси історії, вивчала результати тестування та анкети учнів, надані школою, конспекти та протоколи публічних лекцій вчителів, знайомилася з передовим досвідом за матеріалами Асоціації шкільних методик. Але якщо дослідники за власними матеріалами проводять тестування та анкетування учнів, то це вже детермінований експеримент [47, с.100].

Слово «методологія» в перекладі з давньогрецької означає «шлях пізнання» і «шлях дослідження». Метод – це спосіб досягнення будь-якої мети

і вирішення конкретної проблеми. Методика навчання історії — це педагогічна наука основою якої є зміст і методи навчання історії як процесу навчання історії з метою підвищення її ефективності та якості. Методологія досліджує питання про те, як слід викладати історію. Тому під методами розуміють способи спілкування, наприклад, вони можуть бути усними, друкованими, наочними, практичними. Суть цих методів полягає у відповіді на питання про те, як вчитися, і виявляти двосторонню діяльність вчителя і учнів.

1.2. Характеристика шкільного підручника

До підручника висувається найважливіша вимога – це розкривати основи науки відповідно до віку учнів та рівня їхньої підготовленості. У дидактиці сформувалося наступне визначення шкільного підручника – це масова навчальна книга, що викладає предметний зміст освіти та визначає види діяльності, призначені для обов'язкового засвоєння учнями з урахуванням їх вікових та інших особливостей [46, с.23].

Вчені виділяють такі функції шкільного підручника:

- інформаційна (розкриває зміст освіти, дає обсяг матеріалу за урок з урахуванням віку учнів);
- систематизуюча (забезпечує послідовність викладу змісту, систематизує його);
- навчальна (полегшує засвоєння та закріплення знань);
- виховна (сприяє реалізації виховних цілей навчання історії) [46, с.30].

Існує безліч шкільних підручників, що мають різну структуру. Постійно відбувається процес створення багаторівневого підручника, що враховує диференціацію навчання. Кожен його розділ починається з плану-схеми — своєрідного логічного конспекту. У тексті книги виділяються і пояснюються поняття, терміни, ключові слова. В основний текст включені уривки документів, довідковий апарат, питання та завдання, що відрізняються за типом та рівнем складності. Питання логічно продовжують чи уточнюють зміст. В кінці тем для старшокласників надаються рекомендації: що треба згадати з попередніх тем, як

виконати завдання. Запитання для узагальнення, додатковий текстовий матеріал міститься в кінці розділів. Цей матеріал виконує роль книги для читання або є основою для підготовки до семінарів [46, с.29].

Але як би не розрізнялися шкільні підручники, вони мають багато спільного. Підручник складається з тексту, що визначається системою відбору фактів. Його зміст поділяється на розділи, розділи та параграфи. Останні мають бути рівновеликими та мати закінчений, цілісний характер. Число параграфів має відповідати навчальному плану з предмета. Зміст підручника поділяється на основний (теоретичний та фактичний матеріал), додатковий (довідковий), пояснювальний (примітки, коментарі). Ядро основного тексту складає інформація про найважливіші ідеї та поняття-теорії, способи діяльності. При аналізі змісту підручника під час підготовки до уроку вчителю важливо виявити основні, базові знання. Це приблизно третина змісту. Решта при поясненні на уроці становитиме додатковий матеріал, що допомагає яскраво та переконливо розкривати базові знання [46, с.32].

Як зазначалося, весь матеріал у шкільних курсах історії неможливо викладати однаково докладно. Розгорнутий виклад, зазвичай, поєднується з конспективним. Основні факти даються докладно, образно, доповнюються документами та ілюстраціями. Відомості, необхідні зв'язки між основними фактами, даються як короткі довідки. Складність тексту підручника може бути предметною, логічною та мовною. Складність історичного змісту залежить від насиченості тексту поняттями, термінами, висновками теоретичного характеру. На думку вчених, для розуміння тексту підручника потрібно, щоб кількість доповнюючих пропозицій була вчетверо більшою, ніж базисних. Базисні необхідні для розуміння наступного матеріалу [46, с.31].

До позатекстових компонентів підручника належать ілюстрації, питання та завдання, документи, а також покажчики. Ілюстрації та схеми підручника використовуються для створення образів минулого. Вони розкривають зміст книги засобами образної та знакової наочності. Основну частину методичного

апарату підручника складають питання та завдання до параграфів. Вони допомагають учням свідомо та глибоко засвоїти зміст уроку, а вчителю дають можливість керувати навчальною діяльністю учнів. Зазвичай питання бувають різної складності, що дозволяє диференціювати роботу учнів [46, с.31].

Шкільний підручник є важливим засобом навчання і має допомагати учням засвоювати матеріал відповідно до їхнього віку та рівня підготовленості.

Функції шкільного підручника включають інформаційну, систематизуючу, навчальну та виховну. Він має надавати основну інформацію про предмет, систематизувати зміст навчання, полегшувати засвоєння знань та сприяти розвитку виховних цілей [46, с.30].

Структура шкільного підручника включає основний текст, додатковий матеріал, пояснювальний апарат, запитання та завдання. Основний текст містить базові знання, додатковий матеріал допомагає розширити розуміння теми, а питання та завдання допомагають учням активно вивчати матеріал.

Ілюстрації, схеми та інші позатекстові компоненти використовуються для візуалізації матеріалу та створення образів минулого. Питання та завдання допомагають учням активно працювати з текстом та глибоко розуміти матеріал [46, с.32].

Узагальнюючи, шкільні підручники грають важливу роль у процесі навчання історії, і їхній зміст та структура розробляються з урахуванням вікових та інших особливостей учнів з метою надання їм можливості ефективно засвоювати історичні знання [46, с.32].

1.3.Методи, прийоми та засоби викладання історії

За результатами досліджень в свідомості учнів формується певна система історичних понять. К.Д. Ушинський виступав за вчення, яке базувалося не на абстрактних ідеях, а на конкретних образах та наочності. Дослідники 1950-1960-х рр. у ХХ ст. змогли продемонструвати, що простого показу картинок і доповнення їх словесними поясненнями недостатньо для того, щоб учні сформували правильні, повні уявлення. Існує також необхідність використання

прийомів, які допоможуть закріпити та уточнити ці ідеї. Ці методи включають словесний опис, малюнок або графічне зображення об'єктів [42, с.56].

Формування відповідних образів, які відповідають епосі, особливо важливе для учнів молодшої і середньої школи. У цьому контексті треба надавати максимальну деталізацію при створенні історичних уявлень, які виникають завдяки уяві, що відтворює складові історичних знань у формі образів і картин минулого. В іншому випадку учні можуть надміру спрощувати чи анахронічно трактувати події минулого. У такому контексті учні можуть використовувати вирази, які не відповідають історичним реаліям, такі як "раби стародавнього Риму жили погано, ходили в рваних джинсах" або "Стародавні греки плавали на пароплавах"[32, с.5].

Дослідники розрізняють три типи історичних уявлень: Перше – це уявлення про факти минулого, яке охоплює матеріальний, соціально-політичний, історико-культурний аспекти життя людей того часу тощо. Друге – це уявлення про історичний час, включаючи тривалість та послідовність історичних подій і явищ. Третє – це уявлення про історичний простір, яке включає в себе прив'язку подій до конкретного місця дії.

Якщо учні навчаються матеріалу, не спираючись на конкретні уявлення і образи, це може призвести до вербалізму у навчанні. При вербальному навчанні історичні факти подаються без належного розкриття їхнього значення та впливу на життя людей, що не зацікавлює учнів [5, с.15].

Основна ідея полягає в тому, що історичні поняття потребують пояснень та систематизації фактів, а також осмислення в контексті інших понять. Методисти, такі як А.А. Вагін, В.Г. Карпов, А.І. Стражів, вказують на важливість поступового оволодіння ключовими поняттями шляхом збагачення та конкретизації хнього змісту з уроку на урок. Це включає в себе виявлення нових аспектів, суттєвих ознак, зв'язків та відносин з іншими поняттями [42, с.30].

Ефективний процес формування понять полягає в тому, що учителем виділені типові риси створених образів стають ознаками понять, які учні можуть

уявити. Підлітки легше засвоюють ознаки тих понять, які можна уявити, і з часом перетворюють ці ознаки на більш узагальнені поняття.

Учитель демонструє зображення різних інструментів праці та пропонує учням визначити їх характерні риси, тобто вказати, у чому полягають відмінності між цими інструментами праці. Шляхом аналізу учні розкривають будову цих інструментів (наприклад, основні складові плуга та їх взаємозв'язок) і оцінюють їх якість (наприклад, гостроту леміша плуга) [32, с.30].

Отже, початкове визначення вчителя полягає в наданні характеристик конкретного поняття або вказує на його складові частини. Коли вчитель пояснює складне поняття "культура", він говорить про такі складові, як писемність, живопис, наукові знання, але спочатку не надає строгого визначення цього поняття, оскільки воно потребує глибокого розуміння, взаємозв'язку із знаннями у сфері суспільства і може бути доступним лише для старшокласників. (Культура – це історично обумовлений рівень розвитку суспільства, творчі хпотенції і здібностей людини, який виявляється в організації життя та діяльності людей, а також у створених ними матеріальних і духовних цінностях.)

У старших класах О.І. Пометун [39, с.67] і Ж.В. Кіріазі [39, с.68] рекомендують починати формування найскладніших історичних понять шляхом звичайного знайомства з ними учнів. Учитель вводить поняття перед поясненням, не намагаючись зобов'язати учнів запам'ятовувати його на цьому етапі. Під час пояснення матеріалу вчителем, він активно використовує це поняття, роз'яснює його і дозволяє учням часто чути його та глибше розуміти його суть. Коли поняття вже введено в новий контекст, учні вже знайомі з ним, що сприяє їхньому легшому засвоєнню. Однак після цього необхідне регулярне повторення та багаторазова робота з поняттями в процесі навчання.

Наприклад, при поясненні поняття "держава" у 5-му класі на уроках історії стародавнього світу, дітям надають таке визначення: "Держава - це сила, за допомогою якої рабовласники утримували у покорі селян та рабів". Однак це визначення є застарілим, і краще подати його так: "Держава - це форма

самоорганізації суспільства". Таким чином, учні отримують більш сучасне та загальніше визначення цього поняття, яке краще відображає його сутність [32, с.33].

У старших класах це визначення поглиблюється та конкретизується: "Держава - це форма самоорганізації суспільства, форма, яка залежить від самого суспільства, його структури, особливостей його розвитку, а також від обставин, які на нього впливають... Вона передусім є апаратом управління суспільством на користь всього суспільства, забезпечуючи порядок, права та інтереси громадян і здійснюючи функції забезпечення безпеки та гармонії в суспільстві." Таким чином, визначення держави уточнюється і розширюється, враховуючи більше аспектів її ролі та функцій у суспільстві [5, с.33].

Під час підготовки до уроку вчитель визначає, яким чином краще викладати навчальний матеріал. Вибір методу залежить від поставлених вчителем завдань, рівня підготовленості учнів та змісту навчального матеріалу. В ході уроку може бути застосовано комбінацію різних методів та прийомів викладу.

Один з таких прийомів – оповідання [32, с.12]. У викладанні історії це коротке наративне викладення історичних подій. Однією з основних вимог до оповідання є відтворення конкретних характеристик часу, простору і людей, що допомагає учням уявити собі специфіку кожного історичного факту порівняно з іншими.

Сюжетна оповідальна розповідь – це докладне та емоційне подання історичного сюжету, який часто має драматичну напругу. Головні історичні факти передаються у такій розповіді образно, динамічно та захоплююче, нагадуючи художню повість. Зазвичай ця форма використовується для викладання найважливіших подій[32, с.13].

Сюжет оповіді може бути реалістичним та правдивим, як, наприклад, у розповіді про бій при мисі Гангут. Іноді в розповідях можуть включатися частково вигадані елементи, як у прикладі розповіді про марафонську битву. У

цьому випадку історичні факти відповідають реальності, але розповідь може бути представлена від імені уявного воїна [32, с.13].

Сюжетна розповідь також може бути цілком вигаданою, де використовуються уявні персонажі та події, але з метою навчання учнів конкретним аспектам історичної епохи. Наприклад, розповідь про селянина, що повертається з війни і зустрічається з односельцями, може допомогти учням краще розуміти умови життя та закріпачення селян у франків. Також можна вигадати розповідь про поїздку купця на ярмарок, щоб розкрити особливості торгівлі в середньовіччі. В цих випадках вигадані персонажі допомагають включити у розповідь всі необхідні характеристики епохи та типові епізоди.

Сюжетна розповідь, яка описує дії вигаданої особи, називається персоніфікацією або уособленням. У цьому виді оповіді розгортається придуманий сюжет, що стосується долі, умов життя та вчинків цієї вигаданої особи. Розповідь про становище окремої людини дає можливість краще розуміти типові явища в житті суспільства [32, с.14].

Часом сюжетна оповідь використовується для пояснення складних історичних явищ, наприклад, походження рабства в Стародавній Греції у V столітті до н.е. Щоб роз'яснити це явище, вчитель використовує прийом персоніфікації. Декілька "розповідачів-рабів" представляють свої історії та розповідають, як саме кожен із них потрапив у рабство. Учні не потрібно запам'ятовувати ці розповіді, але вони мають визначити місце використання праці рабів та їхнє становище, а також виявити джерела рабства. Зазвичай після цієї оповіді, але не під час неї, проводиться бесіда з учнями [32, с.14].

Вчитель доповнює свою розповідь малюнками, написами та фрагментами сюжетного діяфільму. Підписи до кадрів він читає, підкреслюючи характеристики героїв розповіді своєю інтонацією. Щоб уникнути занадто образного та емоційного підходу, який може завадити учням засвоїти головне, вчитель додає елементи пояснення, щоб підкреслити суттєві аспекти історичного матеріалу [18].

Образне оповідання відрізняється від сюжетної розповіді тим, що воно передає більше теоретичних відомостей та основних історичних фактів у спокійній і безконфліктній формі. Цей метод найчастіше використовується для пояснення явищ і процесів, що стосуються економічного життя суспільства. Часто образне оповідання супроводжується графічною наочністю, наприклад, схемою "Давньоруська феодальна вотчина" [32, с.14].

До нього також може бути включене використання педагогічних малюнків, аплікацій (наприклад, ілюстрація процесу виникнення середньовічного міста) та навчальних типологічних картин. Додавання такої наочності до розповіді допомагає створити образні уявлення про явище, що вивчається, і сприяє кращому розумінню його основних характеристик.

Конспективне оповідання та інформативне повідомлення використовуються вчителем під час уроків, особливо при викладанні другорядних фактів [22, с.12].

Конспективне оповідання характеризується коротким та об'єктивним перерахуванням фактів без їхнього аналізу чи детального опису їх просторових, тимчасових та кількісних характеристик. Це допомагає встановити зв'язки між основними фактами та створити загальне уявлення про події. Зазвичай цей метод використовується при викладанні подій політичного життя, воєнної історії, народних повстань. Це допомагає учням отримати загальний огляд подій та побудувати цілісне розуміння контексту [22, с.13].

Інформативне повідомлення також включає об'єктивну інформацію, але може бути більш деталізованим та передбачати аналіз певних аспектів. Використання інформативних методів часто доповнюється графіками, схемами та картами, щоб краще проілюструвати і пояснити інформацію.

Картинний опис - це метод усного викладу матеріалу, при якому за допомогою слова в емоційно-художній формі створюються образи фактів або подій як цілісні картини, без подальшого розвитку сюжету. Картинний опис

дозволяє докладно розкрити суттєві риси, деталі, ознаки або стан об'єкта, створюючи живі та образні уявлення учнів [26, с.25].

Цей метод застосовується для відтворення картин природи, побуту людей, географічного середовища та типових явищ культурного, суспільного та господарського життя. Картинний опис допомагає зробити навчальний матеріал більш доступним і цікавим для учнів, створюючи в них живі та образні уявлення про описуваний об'єкт або явище.

Характеристика історичної особистості включає в себе важливі деталі та ознаки цієї особи, які вказують на її внесок у історію. Цей аспект уроків історії зазвичай поєднується з образною характеристикою, щоб надати учням більш повне уявлення про історичну постать [27, с.4].

Для цього використовуються різні джерела і матеріали, такі як документальний матеріал (листи, документи, записи), портрети, фотографії та художня література, яка описує життя та діяльність історичної постаті. Вона допомагає учням краще зрозуміти і відчувати роль цієї особистості в історії та її вплив на суспільство та події.

Пояснення – це важливий прийом при викладенні основних фактів та теоретичного матеріалу. Використання пояснень допомагає учням зрозуміти поняття, судження, висновки, оцінки та причинно-наслідкові зв'язки, пов'язані з історичними фактами та явищами. Пояснення розкриває внутрішні зв'язки та залежності між різними аспектами історії, розкриває сутність та значення подій та явищ [42, с.34].

Прийом пояснення є дуже доступним для учнів і використовується на уроках історії. Вчитель повідомляє учням суть подій та явищ, їх зв'язки, інтерпретує матеріал в готовому та роз'ясненому вигляді. Це сприяє легшому засвоєнню. Міркування, як прийом викладу, використовується для аналізу причинно-наслідкових зв'язків та розкриття суттєвих аспектів понять. Під час міркування вчителем використовуються різні джерела і методи, такі як

документи, статистичний матеріал (діаграми, графіки) і картографічний матеріал [32, с.130].

Представлений прийом дозволяє вчителю показати учням свій процес аналізу та розмірковувань, вести їх через послідовність розгляду різних аспектів питань. Вчитель може демонструвати, як вчені аналізували проблему та приходили до висновків. Важливо, що міркування супроводжується постановкою запитань, які привертають увагу учнів і змушують їх думати над матеріалом. У відповідь на ці запитання вчитель дає свої роздуми та аналіз, порівнюючи різні факти та ідеї. Цей процес допомагає учням краще осмислити теоретичний матеріал. Однак варто пам'ятати, що міркування може призвести до отримання учнями готових відповідей, що обмежує їхню самостійну пізнавальну діяльність.

Проблемний виклад є важливим педагогічним прийомом, оскільки він сприяє активізації розумової діяльності учнів та розвитку їхнього критичного мислення. Вчитель може використовувати різні рівні проблемності в залежності від потреб і можливостей учнів [32, с.35].

На початковому етапі розумового процесу вчитель ставить цікаві та несподівані питання, що стимулюють учнів до активного мислення та допомагають залучити їх до навчального матеріалу. Ці питання можуть виникати на початку уроку для введення у тему або під час пояснення нового матеріалу для перевірки розуміння.

У випадку проблемних уроків, вивчення теоретичного матеріалу відбувається на пошуковому рівні пізнавальної діяльності. Цей метод може бути корисним для сильних учнів, які вже мають базові знання та готові до більш високого рівня завдань. Вчитель створює ситуацію, в якій учні повинні самостійно знаходити відповіді та розв'язувати завдання, а також формулювати власні питання. Цей підхід допомагає розвивати аналітичні та критичні навички учнів, а також сприяє їхньому більш глибокому розумінню навчального матеріалу [32, с.35].

Усі ці методи допомагають зробити навчання більш цікавим і ефективним, стимулюють активну пізнавальну діяльність учнів та сприяють розвитку їхнього інтелекту.

Проблемний виклад - це метод навчання, при якому вчитель створює ситуацію, де навчальний матеріал ставить перед учнями конкретні питання або завдання, які потребують аналізу, обговорення та вирішення. Основна ідея проблемного викладу полягає в тому, щоб спонукати учнів думати самостійно, шукати відповіді та вирішення питань, а не надавати їм готові відповіді [9, с.26].

Суть проблемного викладу полягає в тому, щоб створити "проблемну ситуацію", в рамках якої учні будуть активно залучені до аналізу і розв'язання завдань, обговорення суперечностей або пошуку варіантів вирішення конфліктів. Вчитель може ставити питання, що спонукають учнів докладніше розглянути матеріал, порівняти різні точки зору, а також аналізувати наслідки прийнятих рішень [4, с.49].

Проблемний виклад допомагає розвивати критичне мислення, аналітичні навички та здатність до самостійного мислення учнів. Він сприяє активній участі учнів у навчальному процесі та робить навчання цікавішим та пізнавальним.

Створення проблемної ситуації вимагає від вчителя обрання підходящого методу та матеріалу, які здатні викликати суперечність або проблему для учнів. Ось кілька способів, якими можна створити проблемну ситуацію:

1. Представлення суперечливих точок зору: Вчитель може вести урок, представляючи різні точки зору на певне питання або проблему. Учні можуть висувати аргументи, які підтримують різні точки зору, і потім робити висновки або власні висловлювання на цю тему.
2. Використання протиріччя в документах: Вчителю можна використовувати архівні документи або історичні тексти, які містять суперечливі дані або інтерпретації подій. Учні будуть аналізувати ці джерела, розкривати суперечності і намагатися визначити правильне тлумачення.

3. Завдання для обговорення: Вчителю можна задавати запитання або завдання для обговорення, які не мають однозначних відповідей. Учні можуть спільно обговорювати питання, ділитися своїми думками і знаходити рішення в групі [4, с.50-52].

Проблемно-пошуковий метод навчання вимагає активної участі учнів і розвитку їхніх критичних навичок. Важливо враховувати рівень підготовки та інтересів учнів, а також встановлювати раціональні обмеження щодо складності та обсягу матеріалу. Також важливо вести ефективний контакт з учнями, сприяти їхньому самостійному мисленню та розвитку нових здібностей, які є ключовими завданнями проблемного навчання.

Робота з таблицями, логічними схемами, завданнями та планами є ефективними методами навчання, які сприяють організації та узагальненню навчального матеріалу. Складання планів, зокрема, є корисним засобом для систематизації та усвідомлення структури тексту та ключових ідей. Наведемо деякі переваги цього методу [17], [18]:

- Систематизація і структурування інформації: Складання планів допомагає учням виділити головні ідеї тексту і організувати їх у логічну послідовність.
- Засвоєння матеріалу: Під час складання планів учні повинні уважно читати та аналізувати текст, що сприяє глибокому засвоєнню матеріалу.
- Розвиток критичного мислення: Учні повинні вибрати головні точки та основні думки тексту, що вимагає аналізу та відбору важливої інформації.
- Підвищення навичок планування: Складання планів розвиває навички структурування і організації інформації, що може бути корисним в подальшому мунавчанні та в житті.
- Активне залучення учнів: Учні можуть активно брати участь у процесі складання планів, обговорюючи важливі точки тексту та обираючи заголовки.

- Індивідуалізація: Учні можуть робити власні плани, що враховують їхні здібності та інтереси.

Складання планів може бути корисним для кращого розуміння та запам'ятовування матеріалу, а також для підготовки до подальших обговорень або написання есе.

Види наочних засобів навчання грають важливу роль у процесі навчання і допомагають учням засвоювати інформацію та розвивати образні уявлення. Ось деякі види наочних засобів навчання та їх класифікація [24, с.16]:

- Предметна наочність: Включає в себе конкретні об'єкти та матеріали, які можна побачити, доторкнутися, виміряти і вивчити безпосередньо. Це можуть бути артефакти, репліки історичних предметів, географічні карти, структурні моделі тощо.
- Образотворча наочність: Використовує малюнки, фотографії, картини, діаграми та ілюстрації для представлення інформації. Цей вид наочності допомагає створити образні уявлення про історичні події, місця та особи.
- Умовно-графічна наочність: Включає в себе схеми, графіки, діаграми, таблиці та інші графічні засоби для відображення структури і зв'язків історичних подій.
- Друковані засоби навчання: Це підручники, посібники, структуровані текстові матеріали, статті, історичні документи та інші видання, які містять історичну інформацію.
- Екранні засоби навчання: Включають в себе відео, анімацію, комп'ютерні програми, веб-сайти та інші мультимедійні ресурси для навчання [15, с.8].

Класифікація наочних засобів також може проводитися залежно від конкретних навчальних завдань і цілей. Використання різних видів наочних засобів може допомогти зрозуміти історичний матеріал з різних точок зору і поглибити знання учнів.

Умовно-графічна наочність, яка включає схеми, графіки, діаграми та інші засоби візуалізації інформації, грає важливу роль у навчанні історії. Ці засоби

допомагають учням легше розуміти складну історичну інформацію та виділяти головні зв'язки та події. Вони можуть використовуватися для подачі матеріалу, створення локальних уявлень, виявлення сутності та зв'язків історичних подій [45,с.26].

Малюнок крейдою на дошці є одним з ефективних засобів, який допомагає вчителю ілюструвати та пояснювати історичний матеріал учням. Вчитель може швидко створювати прості схематичні малюнки, щоб візуалізувати ключові аспекти подій, процесів або фактів. Такий підхід дозволяє учням краще розуміти та запам'ятовувати історичну інформацію [45,с.28].

Учні також можуть використовувати умовно-графічні засоби для свого навчання. Вони зможуть створювати схеми та графіки під час вивчення матеріалу, щоб краще розібратися в зв'язках між подіями і явищами. Це сприяє поглибленню їхнього розуміння історичних подій і забезпечує активну участь у навчальному процесі [45,с.28].

Застосування умовно-графічної наочності в навчанні історії робить процес більш цікавим та доступним для учнів, а також сприяє розвитку їхніх аналітичних навичок.

Використання схематичних зображень та схем на уроках історії у старших класах є дуже корисним для учнів, оскільки це допомагає їм краще розуміти та запам'ятовувати складну історичну інформацію. Ці елементи умовно-графічної наочності дозволяють структурувати та візуалізувати ключові аспекти навчального матеріалу, а також демонструють взаємозв'язки та тенденції в історичних подіях [43,с.2].

Схеми можуть бути використані для наочного порівняння різних явищ, подій або процесів, що допомагає учням виділити спільні та відмінні риси. Крім того, схеми можуть ілюструвати тенденції розвитку історичних явищ і допомагати учням зрозуміти їхню динаміку [43,с.2].

Під час створення схем вчитель послідовно розкриває ланки історичного матеріалу та позначає зв'язки між ними. Це сприяє послідовному та логічному

розумінню матеріалу учнями та допомагає їм легше усвідомити суттєві аспекти історичних подій. Такий підхід сприяє активному навчанню та поглибленню знань про історію [43,с.4].

Історичні карти дійсно є цінними засобами навчання на уроках історії. Вони допомагають учням краще розуміти та візуалізувати хід історичних подій, розміщення об'єктів та зв'язки між ними. Ці карти створюються на географічній основі і допомагають показати розташування держав, міст, важливих географічних об'єктів, які мають важливе значення в історичних подіях [45,с.27].

Особливість історичних карт полягає в тому, що вони відображають динаміку подій і процесів у часі. Вони можуть показати, як змінювалася територія держав, шляхи руху військ чи торгових караванів. Це робить їх особливо корисними для вивчення історії.

Кольорові позначення на історичних картах можуть відрізнитися від географічних карт. Кольори можуть мати інше значення, і вони використовуються для виділення різних аспектів історичних подій, таких як територіальні зміни, місця битв, шляхи міграції та інші ключові аспекти [45,с.28].

Історичні карти можуть бути дуже інформативними та допомагати учням краще розуміти історичний контекст та важливість географічних чинників у розвитку подій.

Підходи до використання історичних документів на уроках історії можуть різнитися залежно від методики та педагогічних підходів. Справді, історичні документи можуть бути важливим джерелом для розуміння минулого, але їх роль і місце в навчанні історії можуть варіювати від одного методу до іншого.

Деякі методики і педагоги вважають, що історичні документи слід використовувати як допоміжний засіб для поглиблення розуміння історичних подій, конкретизації і уточнення знань, які учні отримали від розповіді вчителя та підручника. Іншими словами, історичні документи можуть доповнити основний курс історії та зробити його більш конкретним і живим. Цей підхід

може бути корисним, оскільки він дозволяє учням побачити реальні історичні джерела та поглибити своє розуміння минулого [32,с.56].

Щодо ролі документів на уроці, це також може варіюватися. Деякі методики можуть пропонувати вивчення історичних документів перед читанням підручника, щоб учні могли вперше ознайомитися з тими джерелами та відкрити їх значення. Інші методики можуть використовувати документи як спосіб поглиблення розуміння теми після вивчення відповідного розділу підручника.

Загалом, важливо, щоб використання історичних документів було належно інтегровано в педагогічний процес і відповідало меті і цілям навчання історії на конкретному уроці [15,с.10].

Застосування історичних документів у навчанні історії має значний педагогічний та навчальний потенціал з кількох причин:

- Підвищення наочності та живості навчання: Історичні документи можуть надати конкретного зображення історичних подій, дозволяючи учням буквально побачити, як жили та працювали люди у минулому. Це робить навчання історії більш живим та цікавим.
- Конкретизація історичного матеріалу: Документи надають конкретні дані та факти, які доповнюють і уточнюють історичні події. Вони можуть бути використані для підкріплення або поглиблення знань, які учні отримали з підручника чи розповіді вчителя.
- Створення образів та картин минулого: Історичні документи можуть допомогти учням створити образи і емоційні зв'язки з історичними постатями, подіями та епохами. Вони допомагають створити "живе" враження від історії, що полегшує її сприйняття.
- Розвиток критичного мислення: Аналіз історичних документів сприяє розвитку критичного мислення учнів. Вони вчать оцінювати достовірність, точність та об'єктивність джерел інформації.

- Сприяння розвитку дослідницьких навичок: Розгляд історичних документів може стимулювати учнів до самостійних досліджень та роботи з первинними джерелами [15,с.7-8].

Загалом, застосування історичних документів допомагає зробити навчання історії більш доступним і цікавим для учнів, сприяє їхньому глибшому розумінню історичних процесів і подій, а також розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок.

Робота з науковими працями та іншими джерелами інформації на уроках історії у старших класах є важливим компонентом навчання, оскільки вона сприяє розвитку аналітичних навичок учнів і дозволяє їм поглибити розуміння історичних подій і явищ. Підхід до організації роботи з джерелами інформації є дуже цінним. Ось деякі переваги та рекомендації [15,с.9].:

- Контекстуалізація джерела: Визначення дати створення джерела, цілей та обставин, в яких воно було створено, допомагає учням краще зрозуміти контекст і значення історичних подій та явищ, на які посилається джерело.
- Коментоване читання: Проведення коментованого читання наукових праць сприяє засвоєнню складного матеріалу та розумінню основних ідей. Поставлення запитань та обговорення тексту допомагають учням активно взаємодіяти з інформацією.
- Складання планів та тез: Важливо навчити учнів аналізувати джерела, виділяти основні ідеї та структуру тексту. Складання простих та складних планів, а також написання тез сприяє розкриттю ключових моментів.
- Самостійність: Поступово переходити від керівництва вчителя до самостійності учнів в аналізі джерел допомагає розвивати їхні аналітичні та дослідницькі навички.
- Конспектування: Навчання конспектуванню є важливою навичкою. Вона допомагає учням коротко і точно відобразити основні положення тексту.

Робота з джерелами інформації сприяє розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок та розумінню історичних подій. Дотримання системного

підходу до цього процесу допомагає досягти кращих результатів у навчанні історії [17].

Підсумовуючи вищесказане можемо дійти наступних висновків: Методологія навчання історії є педагогічною наукою, яка вивчає процес навчання історії з метою підвищення його ефективності та якості. Вона досліджує питання про те, як слід викладати історію, включаючи різні методи і засоби навчання, способи взаємодії між вчителем і учнями. Методика навчання історії враховує цілі навчання, зміст та структуру історичної освіти, науково-методичну організацію навчання, пізнавальні можливості учнів і результати навчання.

Підходи до методології навчання історії можуть різнитися, і деякі вчені розглядають її як частину загальної педагогіки, в той час як інші вважають її спеціальною наукою про навчання. Однак головною метою методики навчання історії є покращення якості навчання та розвиток учнів шляхом використання ефективних методів та прийомів навчання.

Методологія навчання історії враховує психологічні та педагогічні аспекти навчання, зокрема пізнавальні можливості учнів і їхні особистісні особливості. Вона також базується на наукових принципах і дослідженнях історичних наук, адаптуючи їхні дані для шкільного навчання.

Таким чином, методологія навчання історії є важливою галуззю педагогіки, яка допомагає вчителям та учням досягти кращих результатів у навчанні і розвитку історичних знань.

Розділ II. “ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ КУРСУ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ”

2.1. Новітня історія Франції на сторінках підручника всесвітньої історії 10 клас

Теоретичний аспект дослідження цілком зрозумілий, тому спробуємо на основі декількох підручників із всесвітньої історії розібрати теми в яких фігурує Франція. Автори підручників: І.Д. Васильків [7], Р.Б. Сіромський [7], В.В. Островський [7], О.В. Гісем [11], [12], [13], [14], О.О. Мартинюк [11], [12], [13], [14], П. Полянський [11], [12], [13], [14], Н.М. Сорочинська [41] відомі старшокласникам ще із середньої школи. Більшість їхніх підручників написана доступною мовою та не перенасичена важкою науковою термінологією. Автори створили свій умовний апарат за яким закріплено значки які учні можуть розшифрувати і зрозуміти, що це додатковий матеріал для ознайомлення, цікавинка, і т.д. В кінці параграфу розміщують ключові поняття та запитання, які учні повинні засвоїти для подальшого опрацювання матеріалу.

Підручник відіграє важливу роль у системі навчання історії. Авторський текст у ньому є ключовим елементом, який пояснює та систематизує історичні факти та події для учнів. Виокремимо декілька важливих елементів підручника:

- **Доступність:** Підручник забезпечує доступність матеріалу для учнів. Авторський текст розроблений так, щобс труктурувати інформацію і полегшити її засвоєння.
- **Систематизація знань:** Підручники допомагають систематизувати знання та встановити логічні зв'язки між подіями. Вони виробляють хронологічні та тематичні рамки для історичних подій.
- **Нейтральність:** Текст підручника, як правило, створений з дотриманням об'єктивності і нейтральності. Це дозволяє уникнути емоційного впливу та забарвлення, які можуть виникнути під час усного викладу вчителя.

- Самостійність у навчанні: Підручник може стати інструментом самостійного вивчення. Учні можуть переглядати матеріал неодноразово, щоб краще засвоїти інформацію.
- Множинність джерел: У сучасних підручниках може бути посилання на різноманітні джерела, що допомагає учням розширювати свій кругозір та розвивати дослідницькі навички.
- У той же час, важливо також розглядати підручник як одне з багатьох джерел і підтримувати його використання іншими методами, такими як усне викладання, використання додаткових ресурсів і робота з історичними документами

Першою закономірністю яку варто підкреслити – це те що в усіх підручниках із всесвітньої історії 10 клас, ми маємо найпершу тему це Перша світова війна. В 10 класі для вивчення історії Франції тема є фундаментом, адже як нам відомо Франція стала полем бою для країн двох блоків.

Передумови Першої світової війни – в контексті представленого параграфу Франція згадується як одна із ключових країн, які мали свої інтереси в тодішній світовій політиці. В підручнику [7, с.10] вміщено цікаву карикатуру тих часів (Додаток А). Використовуючи дану карикатуру можна пропрацювати ланцюжок запитань. Найперше це запитати в учнів: “Які країни можна побачити на малюнку?”. “За якими характерними рисами можна розпізнати Францію?”. “Що особливого ви можете підкреслити в карикатурі?”. І таким чином побудувати діалог, який буде базуватися на отриманих знаннях раніше і те що можна досягнути в ході уроку. Чудовим доповненням параграфу підручника [7, с.11] є цитата кайзера Вільгельма II “Обід у нас буде в Парижі, - вечеря в Петербурзі”. Виголошення цієї цитати є дуже красномовним. На її основі можна розпочати урок передумов Першої світової війни. Провести діалог із дітьми в ході якого учні будуть називати причини війни, підготовленість до військових дій обох сторін. І як наслідок учні дійдуть до свого власного висновку, чи є цитата підкріплена реальним фактажем, що дозволяв так виголосити. Після проведеного

діалогу з учнями про готовність сторін до війни, можна навести ще одну цитату Раймона Пуанкаре із сторінки [7,с.11] “Я не бачу у свого покоління іншої мети у житті, ніж повернути наші втрачені провінції”. Чи дійсно Французи були настільки підготовлені до бойових дій? Чи була це самовпевненість? Обгрунтуйте свою думку. Цікавим є порівняння однакових тем у профільному рівні та стандартному. Так для прикладу причини початку Першої світової війни в профільному рівні детально розписуються: зазіхання кожної із країн на різні території [11, с.9]. В той час як у рівні стандарту це вміщено в 10 реченнях в загальних рисах [12, с.7]. Однаковим для профільного [11, с.12] та стандартного [12, с.9] рівню є таблиці фронтів, які полегшують учням уявлення про сторони які брали участь і території де відбувалися бойові дії.

Початок Першої світової війни. Для загального розуміння перебігу подій в підручнику представлені всі основні матеріали. Найважливішою буде карта бойових дій. Відкривши карту на сторінці [7, с.17] (**Додаток Б**), а текст на [7, с.16] ми отримуємо матеріал підкріплений наочністю. Учень читає та аналізує абазц. В ході прочитаного йому зустрічається термін “біг до моря” (**Додаток В**). Представлене поняття має пояснення де описано, що це намагання французьких та німецьких військ обійти один одного до поки обидві армії не вперлися в Північне море. Все це представлено на карті. Таким чином легше уявити прочитане.

Важливою деталлю підручника є міжпредметний зв'язок із хімією та медициною. На сторінці [7, с.17] подається коротка інформація про битву поблизу міста Іпр та використання газу іприт. Для допитливих представлена інформація в рамці про його склад та властивості на організм. Підкріпити розповідь і прочитане можна коротким відеороликом кінохроніки тих часів. Окремо можна організувати урок практичного заняття на якому учні зможуть представити історію винаходів французьких науковців. Представлення винаходів дозволить нам проаналізувати епоху, як саме вона впливала на

винахід. Умови в яких працював винахідник (вчений). Всі ці деталі будуть розширювати знання про історію Франції.

Наступним описом є короткий виклад Верденської битви [7,с.18]. Автори підручнику не вдаються до деталей, але доцільно зауважити, що в кінці розповіді в них вміщено статистику вбитих при Вердені. Числа доволі вражаючі, а саме тому на представлених статистичних даних варто наголосити учням. Статистика дозволить їм зрозуміти усі жахи війни та масштаби того що відбувалося. Дуже стисло Верденську битву описано в підручнику стандартного рівня [12, с.15]. В той же час Верденська м'ясорубка виступає однією із ключових подій на Західному театрі бойових дій, що дуже гарно висвітлено в профільному рівні з деталізацією та наголошенням на важливих факторах які вплинули на подальший хід битви [11, с.18-19].

Новим та доцільним у авторів [7, с.20] є те що вони намагаються показати дітям на прикладі історичних подій початку Першої світової війни існування пропаганди. В тексті розміщено декілька гучних прикладів фальсифікації фактів зі сторони Французького уряду та Німецького. На основі плакатів двох блоків воюючих країн організувати урок практичного заняття на якому перед учнями будуть представлені плакати часів Першої світової війни (для прикладу). Завданням буде виразити свої емоції, відчуття, ставлення. Відповісти на ряд запитань та описати умови в яких та з якою метою формувалися пропагандистські малюнки.

Частково варто наголосити на повсякденній історії, яку не завжди беруть до уваги. Із [7, с.20-21] розміщуються фотографії тих часів та розповіді про повсякденне життя в тилу та на передовій. Автори не наголошують, що життя відбувалося однаково в усіх країнах, але наводять ключові риси які були притаманні всім країнам учасникам війни. Залучити до уроку фотографії французького суспільства з описами зображеного. Організація такого типу навчання буде лаконічно вписуватися в тему культурного розвитку Франції. В

підручниках представлено декілька розділів культури різних часів. Культура описується в загальних рисах без національних ідентичностей та відмінностей.

Коротко в підручнику представлено та описано Комп'єнське перемир'я [7, с.27]. Для формування загального уявлення учнів про історію Франції цього буде достатньо, але відсутність тексту документу ускладнює роботу на уроці. Для більшого розуміння варто було б вмістити уривок із документу, який учні матимуть змогу прочитати та дійти висновків у ході діалогу. Представлений документ суттєво вплинув на подальший хід історії Франції та світової політики. Окрема увагу в профільному рівні приділяється антивоєнним бунтам в світі в цілому і Франції зокрема [11, с.22]. Представлений підпункт параграфу значно розширює кругозір учнів по відношенню до соціального життя французів та їхнього ставлення до війни.

Важливим доповненням параграфу про війну є опис символу Першої світової війни – маку. [7, с.30-31] в поемі “На полях Фландрії” канадський військовий лікар Днон Мак-Крей описує червоний мак як символ війни. Червоний це кров, а чорний отвір кульового поранення. Здавалося б незначне доповнення, але несе в собі велике смислове навантаження. Історія завжди пов'язана з іншими науками. Використання матеріалів літератури, медицини, фізики, географії, хімії завжди розширювало та доповнювало кругозір. Особливо це важливо буде і зацікавлюватиме, якщо винахідник або науковець буде громадянином тієї країни історію якої проходять сьогодні на уроці. В даному випадку Франції.

Варто зазначити, що втрати сторін статистично описані в усіх підручниках з всесвітньої історії, але в [11, с.29] вони представлені у формі порівняльної таблиці, яка поділена на країни, що значно візуально полегшує сприйняття і дозволяє порівняти їх між собою. Таблиці, діаграми, гістограми візуалізують цифри. Можна сказати надають цифрам життя. Сприйняття інформації очима утворює візуальний образ. Вчитель у своїй розповіді на занятті повинен

апелювати до розгляду статистичних даних у вигляді таблиць, діаграм, гістограм і т.д.

Паризька мирна конференція (Додаток Д). Варто зупинитися на данному питанні, адже мир який було заключено на ній стане в майбутньому ключем до розгортання Другої світової війни. Франція в ході конференції залишилася у вигазі. Конференція розпочалася в той самий день коли і було проголошено Німецьку імперію – це символізм. Головуючим був французький керівник уряду Жорж Клемансо [7, с.34-36]. Параграф детально описує основні ключові пункти. Для нас важливо згадування Франції. Франція в параграфі пригадується часто. Наводяться цитати впливових політиків, лідерів. Наприклад Фердинанд Фош казав про Версальський мир “... це не мир, а перемир’я на двадцять років...” [7,с.39] Представлена цитата дозволяє дітям сформуванню уявлення і висновок щодо побудови Версальської системи миру. І як саме це відіб’ється на подальшій історії Франції. Доцільно буде використати декілька видів договорів та те як вони вплинули на подальший розвиток історії. Використання протиріччя в історичних документах або текстах є ефективним методом навчання історії. Цей підхід допомагає учням розвивати аналітичні навички і критичне мислення, а також навчає їх оцінювати різні джерела і інтерпретації подій. Важливо, щоб робота з документами була не лише окремою частиною уроку, але і вплетена в загальну структуру навчання історії. Організація роботи з документами може приймати різні форми залежно від завдань та контексту уроку:

Фронтальна робота: Вчителю можна вести аналіз документу з учнями, висвітлюючи його ключові моменти та розглядаючи суперечності чи особливості в тлумаченні подій. Це може сприяти загальному розумінню матеріалу класом.

Групова або партнерська робота: Учні можуть працювати у групах або парами, досліджуючи різні аспекти документа та обговорюючи свої висновки.

Індивідуальна робота: Кожен учень може мати завдання розглядати певний аспект документа та підготовлювати короткий звіт чи власний аналіз.

Важливо також підкреслити, що робота з документами має бути спрямована на активну участь учнів, розвиток їхніх аналітичних навичок та здатність висловлювати власні думки.

Після воєнні проблеми з якими стикнулися країни отримали в підручнику окремий розділ [7, с.46]. В ньому коротко описано, що Франція не хотіла миритися із неможливістю Німеччини виплачувати репарації і окупувала Рурський вугільний басейн. Для загального розуміння подальшого ходу історії цього достатньо. Важливим є те що в підручнику [7, с.48] вміщено додатково інформацію про пакт “Бріана-Келлога”. Він не є сильно впливовим на історію Франції, але дозволяє учням сформувавши уявлення про тодішню геополітичну ситуацію, яка нависала над Європою після початку втручання США в справи старого світу.

Окремим розділом в усіх розглянутих нами підручниках з всесвітньої історії є параграф про Францію. Розпочинається він із інформації розміщеної в жовтій рамці, а саме про емігрантів українців які оселилися в Парижі [7, с.66]. Саме ця інформація дозволяє нам розглядати історію в цілому не відокремлюючи країни одна від одної. На таких фактах варто наголошувати учням вивчаючи історію різних країн світу і України.

На початку параграфу подається стисла інформація про втрати Франції у війні та те як з цими втратами боровся уряд країни [7, с.66]. Додається фото знищеної французької архітектури, щоб учням було більше зрозуміло та краще уявлялися всі наслідки війни. Додатково слугують розвитком уяви у учнів цікаві факти, які розміщуються по боках параграфів. Наприклад факт про військовий парад у Франції приурочений до річниці Комп’єнського перемир’я [11, с.64]. З цим фактом можна попрацювати на уроці та виокремити з нього інформацію про те які настрої та ідеї панували у французів того часу.

Економічна історія Франції висвітлена цілком повно. Автори описують райони Франції які отримали найбільший розвиток після війни та території які зазнали найбільших руйнувань [7, с.67].

Політична історія теж висвітлюється в дусі того часу. Наводяться декілька прикладів альтернатив організацій які пропонував французький уряд “Європейський федеративний союз”, який став прототипом сучасного ЄС [7, с.67]. Головними причинами пошуку нових об’єднань виступає загроза з боку нової держави СРСР та Німеччини, яка вийшла з війни переможеною. Саме до таких думок повинні дійти учні розглядаючи зовнішню політику Франції.

Найбільший за обсягом в даному параграфі є підпункт, що описує соціально – політичну ситуацію в країні. Автори книги детально розповідають про прихід до влади “Народного фронту”, який починає запроваджувати нові реформи, підвищувати заробітні плати працівникам [7, с.69]. В тексті наводяться цитати із джерел, публікацій, висловлювань очевидців подій, що дозволяє учням більш глибоко зануритися в епоху подій і зрозуміти всю суть представленого періоду. Підручник профільного рівня значно розширює уявлення учнів про минулі часи. Для прикладу візьмемо реформи уряду Л. Блюма [11, с.65-66]. В підручнику рівня стандарт вміщено короткий виклад реформ та їх значення. У профільному ж навпаки ми бачимо розширений аналіз істориків, економістів, а найголовніше очевидців тих подій. Для прикладу Ф. Рузвельта де на одній із сторінок підручника в окремому місці виділено оцінку Рузвельта реформам, що дозволяє учням більш обширно зрозуміти всі плюси та мінуси.

Із переліку тих підручників які ми опрацювали в нашій роботі лише в [12, с.61] присутній підпункт присвячений історії фашизму у Франції. На нашу думку ця тема є важливою для подальшого розуміння розвитку політичного та соціального життя населення. Звичайно варто зауважити, що фашизм в представленій країні не був популярним у широкому загалі, але цей аспект варто обговорити із учнями для глибокого розуміння настроїв населення. Відсутність параграфу про фашизм спонукатиме вчителя під час уроку пояснювати підтему або давати матеріал на самостійне опрацювання вдома.

В кінці параграфу вміщено рубрику “перевір себе”. В ній представлено перелік деяких запитань та корисних посилань на інтернет ресурси, які дозволять

учням відійти від тексту підручника та розширити в певній мірі свої знання з деяких питань.

Важливим є короткий виклад історії міжнародних відносин напередодні Другої світової війни [7, с.132]. В представленому розділі продовжує повторюватися тенденція авторів розміщувати влучні цитати політиків тих часів та карти, які виступають наочністю та додатковим матеріалом для уявлення картини світу. Варто підкреслити, що в підручнику вміщена значна кількість французьких персоналій, які вплинули на події. Луї Барто, який намагався створити альтернативу осі у вигляді “Східного пакту” [7, с.143].

Історія Франції під час Другої світової війни висвітлена в повній мірі. Головна увага зосереджена на подіях “дивної війни”, постатях Філіпа Петена та Шарля де Голля. Присутні фото та висловлювання щодо тих чи інших подій [7, с.158]. Окрема увага приділяється колабораціонізму у Франції [7, с.170]. Автор не зосереджує свою увагу на особливостях руху опору кожної країни. Він в загальних рисах подає нам інформацію про притаманні відмінності та спільне в їх діях кожної із окупованої країни. Відбувається акцентування уваги на тому, що в кожній країні рух опору носив свою назву. У Франції рух опору мав назву – макі.

Наступним абзацом який висвітлює історію країни є відкриття другого фронту [7, с.174-175]. Саме в ньому коротко розміщено ключові фактори які вплинули на вибір території для початку нового наступу. Для історії Франції це важлива подія яка змінила подальший хід історії світу.

Таким чином можемо зробити деякі проміжні висновки. Для загального огляду та розвитку учнів на уроках історії більшість підручників цілком підходять. В них коротко розміщено основні елементи, які необхідні для розуміння.

Підручники містять в собі:

- Авторський текст: Це основна частина, яка містить інформацію для учнів. Тут автор пояснює ключові концепції, історичні факти, події, та інші аспекти предмета.
- Методичний апарат: Включає в себе різноманітні методичні рекомендації, завдання для учнів, а також пояснення для вчителя щодо викладання конкретного розділу.
- Апарат орієнтування у підручнику: Забезпечує учням засоби для швидкого знаходження та орієнтації в тексті підручника. Це може включати зміст, покажчики, або інші елементи.
- Ілюстративний матеріал: Малюнки, репродукції картин, карти, схеми, таблиці — це всілякі засоби візуального представлення інформації, які допомагають учням зрозуміти та запам'ятовувати матеріал.
- Додатковий матеріал: Це може бути додаткова інформація, завдання для самостійного вивчення, літературні джерела, які доповнюють основний текст.
- Всі ці елементи спільно допомагають створити комплексний та зрозумілий для учнів підручник, сприяючи ефективному навчанню історії.

Велика кількість фотографій, документальних свідчень, карти дозволяють самостійно опрацьовувати подану тему. В деяких підручниках є відмінності, які можна знайти в однакових рівнях, наприклад стандарту. Автори зосереджують увагу на різних подробицях, але не завжди. Тема французького фашизму не повністю висвітлена. Їй приділена невелика кількість уваги.

2.2. Новітня історія Франції на сторінках підручника всесвітньої історії 11 клас

В 11 класі старшокласникам пропонують схожу схему для вивчення історії Франції. В підручниках розміщено окремо тему Франції, яку частково об'єднують з Великою Британією та загальними знаннями з міжнародних відносин.

У перших параграфах про формування нової світової системи безпеки про Францію не часто згадується. В більшості випадків в декількох словах, що така країна була представлена як одна із переможців та займала почесне місце в ООН [13, с.11].

В загальних рисах описано утворення Європейського союзу. Автори вмістили представлену велику тему в декілька речень, хоча Франція одна із перших країн розпочала укладання економічних угод. На уроках всесвітньої історії варто розширити представлену тему. Можна обіграти у формі рольової гри. Де будуть назначені президенти декількох держав і однією із них головною буде Франція. Учні готуватимуть розповіді від імені французького народу чому вони бажають утворити союз між європейськими країнами [13, с.30-31].

Як уже зазначалося, на жаль, в 11 класі історія Франції та Великої Британії вміщено в одному параграфі. На нашу думку це занадто мало інформації. Представлені дві країни мають, та мали занадто великий вплив на хід історії і варто було б інформації щодо них, розділити в два окремі параграфи. Однак зауважимо, що короткий виклад історичних подій не суттєво вплинув на формування загального уявлення про ситуацію яка складалася навколо та в середині Франції.

Розпочинається параграф із правління Шарля де Голя (**Додаток Г**). Саме він був героєм Другої світової війни і став президентом. Подається коротка передвиборча програма в основу якої увійшли декілька гасел «Ідея нації», «Сильна держава», «Соціальні реформи», «Велич Франції» [13, с.52]. І подальша розповідь перетворюється в аналіз того чи вдалося йому втілити їх у життя. Із короткого викладу матеріалу стають зрозумілим загальні риси історії.

Важливим є те що в підручнику подано хронологічну таблицю правління президентів Франції від 1947 – до наших днів включно. Для учнів це полегшує уявлення про роль особистості в історії [13, с.52].

Суттєво важливим недоліком підручника [13, с.53] є те що в ньому в параграфі про Францію не вміщено порівняльних діаграм із статистичними

даними. На нашу думку це значно полегшило б розуміння і темпи зростання економічного піднесення в довоєнний період та після воєнний. Відповідно для того щоб змінити та виправити прогалину, на уроці варто залучати презентацію із статистичними даними.

Варто підкреслити те що опис зовнішньої політики занадто короткий. Лише в декількох реченнях описується перехід від політики Шарля Деголя, що Франція повинна стати містком між СРСР та Європою до вступу в НАТО. На нашу думку варто навести більше фактів, щоб зрозуміти, що саме нашттовхнуло на кардинальний перехід. У зовнішній політиці прагнення досягти «величчя Франції» призвело до загострення суперечок із НАТО. Після створення власної ядерної зброї Франція вийшла з військово-політичних структур НАТО [13, с.54]. Знову різка зміна курсу, але в підручнику інформація причин змін не подається.

Обмежено описано і внутрішню політику Шарля де Голя. Опис в декількох реченнях. Короткий опис трохи ускладнює розуміння і усвідомлення усієї ситуації навколо проблем у країні, а тому варто розширювати інформаційну насиченість теми.

Цікавим є абзац про “Національний фронт” у Франції. Організацію расистів які проголошували радикально – націоналістичні гасла, але знову ж таки дана інформація подана в ознайомчому вигляд без деталей. Для соціальної історії і розуміння настроїв у країні цього буде недостатньо [13, с.55].

Звертається увага на проблему терористичних актів у Французькій республіці. Проблема описується стисло і не несе глибокого розуміння про її природу походження. Для цілковитого розуміння учням потрібно окремо заглиблюватися в історію сусідніх із Францією країн та національностей, якій на той час проживали у країні [13, с.56]. Залучити до розгляду на уроці декілька програм терористів. Перелік вимог допоможе зрозуміти цілі та мету терористичних дій. Це ж надасть учням змогу скласти порівняльну таблицю або схему за якою вони зможуть виокремити спільне та відмінне в декількох

програмах. В свою чергу виокремлення спільного та відмінного дозволить нам спробувати дійти до кореня проблематики.

Окремо варто приділяти увагу вивченню французьких протестів. Нам відомо, що вони займають значне місце в історії країни. В підручниках про них подається мало інформації, але для розуміння історичного контексту та формування уявлення про внутрішню політику варто зосереджувати окрему увагу при вивченні історії Франції [13, с.57].

Доцільно для організації навчання історії в старшій школі використання "прямої" та "зворотної" схем навчання яка враховує різні ролі вчителя та учнів у процесі навчання. Представлена методика дозволяє нам вивчати тему Франції в 11 класі на самостійному опрацюванні вдома із можливістю обговорення на уроці. Головна її суть полягає в наступному:

Пряма схема (основана на розповіді вчителя): Тут вчитель виступає як основне джерело інформації, розповідаючи про історичні факти та події. Учні засвоюють матеріал під час усного викладу вчителя та подальшого опрацювання тексту підручника вдома.

Зворотна схема (за участю завдань та запитань підручника): Тут учні більше залучені до процесу навчання, вирішуючи завдання та відповідаючи на запитання підручника. Під час уроку вони можуть обговорювати отримані вдома відповіді та ділитися своїми думками.

Застосування "зворотної" схеми навчання визнає активну роль учнів у своєму власному навчанні, стимулює самостійність та поглиблене розуміння матеріалу. Вчителю тут доводиться більше виступати як наставнику та сприяти пізнавальній активності учнів. Це підходить для розвитку критичного мислення та аналітичних навичок учнів.

Павло Полянський будує свій підручник із історії інакшим шляхом. Він оминає увагою класичну схему розподілу на параграфи про окремі країни та узагальнює все в більш широким підтемах. Для прикладу "Процеси демократизації в повоєнному світі" і т.д.. Його концептуальна ідея це розгляд

історії в загальних рисах без конкретизації та виокремлення певної території із загального світу. З однієї сторони дане рішення є цілком логічним, а з іншої ускладнює пошук інформації для учнів. Розгляд історії Франції за його підручником буде найбільш складним. Постійно треба тримати та збирати інформацію. В книзі велика кількість корисних джерел, фактів та подій, але щоб вивчати конкретно історію певної країни то треба буде виокремлювати та збирати факти деінде.

Найбільше уваги у підручниках всесвітньої історії приділяється міжнародним відносинам. Саме в цьому контексті історія Франції зустрічається найчастіше. Франція як провідна країна ХХ ст. Стимулювала укладання багатьох міжнародних договорів та регулювання конфліктів. Викладання міжнародних відносин в шкільному курсі історії 11 класу має вагоме значення. Для повноцінного опанування темою варто використовувати практичні заняття. Саме на таких уроках учні зможуть проявити свій творчий потенціал у підготовці презентацій, пошуку джерел інформації письмового та художнього спрямування. Складнішим буде практичне заняття в формі рольової гри, але віддача буде більш продуктивнішою. Учням буде надана змога представляти Францію у різних міжнародних конференціях. Виступати від імені Французького уряду на інтерв'ю журналістів. Для більш кращого розуміння матеріалу про міжнародні відносини варто залучати відео. Присутня чимала кількість відео матеріалів засідань, прес конференцій політиків. Учням пропонується переглянути відео фрагмент і проаналізувати його. Поставити запитання один одному, знайти відповіді в інших джерелах. І найголовніше співставити різні відео матеріали наприклад двох каналів, або двох різних держав про ту чи іншу подію. І таким чином формувати в учнів вміння критично мислити.

Отже можемо зробити висновки, сучасні підручники з історії містять в собі всі ключові елементи для самостійного опрацювання та навчання на уроках разом із вчителем. Таким чином це дозволяє нам отримувати вагомий пласт інформації та використовувати її під час підготовки до заняття.

Основним переліком важливих елементів підручника є: науковий текст, порівняльні таблиці, фото, фрагменти документів, перелік запитань для самоконтролю.

Висновки

З вище викладеного матеріалу ми дійшли наступних висновків:

1) методологія навчання історії — це педагогічна наука, яка вивчає, як навчати історії ефективно та якісно. Вона займається методами викладання, такими як усне, вивчення друкованих матеріалів, наочні засоби та практичні справи. Основні фактори навчання включають в себе цілі держави та суспільства, які описуються в змісті і структурі історичної освіти, науково-методичній організації процесу навчання, пізнавальних можливостях учнів і результатах навчання. Методика тісно пов'язана з педагогікою та психологією, а використання досліджень та експериментів допомагає покращити ефективність навчання.

Незважаючи на широке визнання у світі, класно-урочна система має свої недоліки. Основні з них включають:

Орієнтованість на середнього учня: Система спрямована на потреби середнього учня, що може призвести до недооцінки або недооцінки здібностей учнів з різними рівнями обдарованості або викликати труднощі для тих, хто виходить за межі середнього.

Висока складність для слабких учнів: Часто виникає висока складність навчання для слабких учнів як за темпом, так і за змістом. Це може призвести до відставання та зниження мотивації учнів з меншими академічними здібностями.

Неможливість реалізації індивідуальних особливостей учнів. Класно-урочна система не завжди дозволяє повністю врахувати індивідуальні потреби та особливості кожного учня, що може обмежити їхній потенціал та розвиток.

Отже, зроблені висновки стверджують, що методологія навчання історії виступає як важлива галузь педагогіки. Вона досліджує процес навчання історії з метою підвищення його ефективності та якості. Методика навчання історії розглядає різні аспекти, включаючи методи та засоби

навчання, взаємодію між вчителем і учнями, а також цілі, зміст та структуру історичної освіти.

Підходи до методології навчання історії можуть варіюватися, але її головна мета полягає в покращенні якості навчання та розвитку учнів за допомогою ефективних методів та прийомів. Враховуючи психологічні та педагогічні аспекти, методологія також опирається на наукові принципи та дослідження історичних наук.

Таким чином, методологія навчання історії виступає ключовою у педагогічній сфері, сприяючи досягненню кращих результатів у навчанні та розвитку історичних знань для вчителів та учнів.

2) Вивченість та вдосконалення методів навчання історії продовжується. Більшість впроваджених раніше методів використовуються ще досі, але із деякими змінами та адаптаціями під сучасну систему навчання. На сьогоднішній день система навчання перед сучасним вчителем ставить багато викликів. Найпершим викликом є адаптація під дистанційне навчання. Це одна із нових проблем сучасної освіти, яку потрібно найшвидшим часом подолати. Підручник, який є ключовим найпростішим методом навчання в сучасній школі, дозволяє частково справлятися із проблемами дистанційного навчання. Чітка побудова та структуризація змісту спонукає легко засвоювати інформацію. Також зауважимо, що методика викладання новітньої історії Франції особливо нічим не відрізняється від вивчення інших тем. Звичайно є свої особливості та схожості, але застосовуючи та коригуючи матеріал підручника ми отримуємо необхідну інформацію.

3) Підручник відіграє вкрай важливу роль у навчанні історії. Його текст є основним елементом, який роз'яснює історичні факти та події для учнів. Виділимо деякі ключові аспекти підручника:

Доступність: Підручник забезпечує легкий доступ до матеріалу для учнів. Авторський текст створений так, щоб структурувати інформацію та полегшити її засвоєння.

Систематизація знань: Підручники допомагають систематизувати історичні знання та встановлювати логічні зв'язки між подіями. Вони створюють хронологічні та тематичні рамки для кращого розуміння історії.

Нейтральність: Текст підручника, як правило, об'єктивний та нейтральний. Це допомагає уникнути емоційного впливу та забарвлення, які можуть виникнути під час усного викладання вчителя.

Самостійність у навчанні: Підручник може стати інструментом для самостійного вивчення. Учні можуть повторювати матеріал, щоб краще засвоїти інформацію.

Множинність джерел: Сучасні підручники можуть містити посилання на різноманітні джерела, що допомагає учням розширювати свій кругозір та розвивати дослідницькі навички.

Можна виділити наступні етапи формування історичних знань учнів під час роботи з підручником:

- Підготовка до роботи: Заздалегідь готуємо учнів до вивчення навчального матеріалу, створюючи передумови для ефективної роботи з підручником.
- Первинне засвоєння: Використовуємо різноманітні методи для того, щоб учні отримали перше розуміння та освоєння нових історичних знань, користуючись авторським текстом.
- Застосування та поглиблення: На уроці первинного засвоєння інформації використовуємо знання у практичних завданнях для учнів, сприяючи застосуванню та глибокому розумінню історичних фактів та подій.
- Закріплення та поглиблення: Під час домашньої роботи ми закріплюємо та поглиблюємо засвоєне на уроці, допомагаючи учням узгоджувати свої знання.
- Узагальнююче повторення: Завершальний етап включає узагальнююче повторення, яке дозволяє систематизувати та закріпити історичні знання, забезпечуючи повний огляд вивченого матеріалу.

4) Використання сучасного підручника на уроці історії є великим скарбом. В ньому містяться уже вся основна сформована джерельна база. Головне завдання вчителя допомогти учням у розширенні та поглибленні знань з певної теми. Для розширення та поглиблення знань можна залучати додаткові методи та методики навчання. В залежності від теми можна використовувати історичні документи, карти, фото, відео матеріали. Для правильного використання перелічених матеріалів потрібно залучити засоби. Такими методами роботи можуть слугувати робота в малих групах, рольові ігри, робота в парах, дискусії. Всі вони органічно впишуться у викладання курсу новітньої історії. Аналізуючи підручник нам варто зазначити, що в більшості в них вміщена основна розвиваюча інформація. Учні отримують достатню кількість знань для подальшого руху вперед. Однак не всі теми підручника містять обширну інформацію про аспекти в які потрібно зануритися глибше. Відповідно до цього вчителю в підготовці до уроку варто залучати додаткові засоби наочності, такі як: презентації, порівняльні таблиці, діаграми і т.д. Суттєвим плюсом сучасних підручників є їхня доступність. Учні можуть мати електронний підручник. Також плюсом є те що на сторінках розміщуються посилання на сайти де за бажанням учень може перейти та отримати додаткові знання з певної теми, переглянути відео ролик, фото. Механізм рекомендованих сайтів дозволяє вчителю залучати до свого уроку велику кількість додаткових засобів і тим самим частково полегшувати процес підготовки.

5) Самостійне опрацювання підручника учнями розвиває в них навички аналітичного мислення та вміння знаходити інформацію. Викладання історії в старшій школі вимагає залучення додаткових засобів. Більшість учнів сформовані як особистості та розуміють, що очікують у майбутньому. Відповідно до цього роль вчителя організувати методику викладання таким чином, щоб стимулювати у старшокласників бажання отримувати нові знання шляхом самостійного пошуку інформації використовуючи сучасні засоби навчання та поради старшого наставника – вчителя.

Вчитель у своєму методі викладання повинен залучати та охоплювати увагою різну інформацію. Подавати її у вигляді історичних документів та уривків наукових праць. Таким чином ми будемо стимулювати в учнів бажання аналізувати та порівнювати інформацію. Більшість потрібного можна отримати на сторінках підручника – цього вистачить для загального розвитку, але для більш поглибленого вивчення деяких фактів не обійтись без залучення документів. Таким чином вчитель стає ніби куратором – організатором, який додає додаткову інформацію і контролює процес її опрацювання.

Можна стверджувати, що підручника у самостійному опануванні загального курсу всесвітньої історії буде достатньо, але допомога вчителя наприклад у питаннях міжнародних відносин Франції буде потрібна. Пояснюється це тим, що велика кількість подій ХХ ст. відбувалася за доволі короткий проміжок часу. Чимала кількість персоналій, організацій, подій і т.д. спонукає викладача до пошуку найбільш оптимальних методик навчання історії. Використання різних методик навчання залежить від багатьох факторів. Найголовніших із них це бажання учнів сприймати навчальний матеріал. Готовність учнів до розширення навчального матеріалу із залученням додаткових джерел інформації із зовні.

Список використаної літератури

1. Баранков О.Г. та ін. Сучасний урок історії в школі: Навчально-методичний посібник для студентів історико-правознавчого факультету. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002.
2. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 656 с. (Альма-матер).
3. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія / К. О. Баханов – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.
4. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школярів // Рідна школа. – 2001. – №9. – С.49– 52.
5. Власов В. Урок тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: що і як оцінювати // Історія в школах України. – 2003. – №2.
6. Власов В. Час і течія річки не чекають людину (Перевірка хронологічних умінь в процесі тематичного контролю з історії в основній школі) / Віталій Власов // Історія в школах України. – 2007. – №1. – С.15 – 24.
7. І. Д. Васильків, Р. Б. Сіромський, В. В. Островський. Всесвітня історія. Рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. -- Тернопіль : Астон, 2023. -- 204 с. :іл
8. Власов В. Як перевірити та оцінити історичну компетентність учнів (до концепції контрольних робіт Державної підсумкової атестації з історії України) / Віталій Власов // Історія в школах України. – 2010. – №4. – С.3–17.
9. Войцеховський Ю. Мета й завдання шкільної історичної науки // Історія в школі. –1999. – №9. – С.46.
10. Галлагер К. Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості. Посібник для вчителів. – К., 1998.

11. О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Всесвітня історія (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл.загал. серед. Освіти. — Харків: Вид-во «Ранок», 2018. — 240 с., іл.
12. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. Освіти. -- Харків : "Вид-во «Ранок», 2018. -- 176 с., іл.
13. О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Всесвітня історія (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загал.серед. освіти — Харків : Вид-во «Ранок»,2019. — 240 с. :іл
14. О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл.загал. серед. освіти — Харків :Вид-во «Ранок», 2019. — 224 с. :іл
15. Задорожна Л. Навчити працювати самостійно (Інтеграційний метод роботи з історичними документами) // Історія в школах України. — 2004. — №5. — С.7 – 10.
16. Задорожна Л. Історичні документи як основа побудови пізнавальних завдань // Історія в школах України. —2002. —№2.
17. Желіба О., Крапив'янський С. Новітня історія в завданнях, запитаннях, документах, графіках, діаграмах, схемах, таблицях. Пос. для 10-11 кл. — Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001 р.
18. Желіба О.В. Методика викладання історії засобами умовно-графічної наочності. Навчальний посібник. — Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2003.
19. Желіба О. Робота з текстовими таблицями на уроках історії в старших класах // Історія в школах України. — 2002. —№4.
20. О. В. Желіба. Шкільний курс всесвітньої історії та методика його викладання: навч.-метод. посіб. для студентів-істориків. — 2-ге вид., доп. і перероб. — Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. — 40 с.

21. Іванов І. Підручник з історії: проблеми і перспективи // Історія в школах України.–1999. –№1. – С.6–8.
22. Комаров В. Історичні закономірності: як формувати відповідні знання учнів. Методологічний аспект // Історія в школах України. – 2005. – №9. – С.12 – 15.
23. Комаров В. Історичні поняття як складові елементи історичних знань учнів // Історія в школах України. – 2006. – №1. – С. 19 – 24.
24. Комаров Ю. Мить, зупинись! Ти – історична! (З досвіду використання фотоматеріалів на уроках історії) // Історія в школах України. – 2006. – №4. – С.15 – 20.
25. Комаров Ю. Працюємо з історичними джерелами // Історія в школах України. – 2003. – № 6.- С.16 - 19.
26. Комаров В. Факт як основа системи історичних знань учнів. Методологічний аспект // Історія в школах України. – 2006. –№8. –С.24 – 27.
27. Кожемяка О. Л. Інтелектуальні ігри на уроках історії / О. Л. Кожемяка. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 144 с.
28. Курилів В. Методика викладання історії: Навч. посібник /В. Курилів. – Львів, Торонто: Світ, 2003. – 248 с.
29. Ладиченко Т.В., Бакка Т.В., Желіба О.В. Суспільствознавство. Методичний посібник для вчителів. – К.: Аконтіт, 2005.
30. Ладиченко Т.В., Камбалова Я.М., Желіба О.В. Всесвітня історія (1914-1939рр.). Методичний посібник для вчителів. – К.: Аконтіт, 2005.
31. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Посібник учителя / Ф.Л. Левітас, О.О. Салата. – Х.: Вид. група«Основа», 2006.– 96.
32. Мельник Л.Г. Методика викладання історії. – К.,1974. –С.5–36.

33. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії. – Х.: Вид. група —Основа, 2005.
34. Мороз П. Методичні вимоги і критерії до характеристики історичної особи // Історія в школах України. – 1997. – №3. – С.20 –26.
35. Нетеча С. Використання аудіовізуальних та мультимедійних засобів на уроках історії /С. Нетеча // Історія України. – 2006. –№ 10. – С. 13.
36. П.Полянський. Всесвітня історія (рівень стандарту) :підруч.для 10 кл. закл.загальн. середн. освіти. — К. : Грамота, 2018. —256 с. :іл.
37. П.Полянський. Всесвітня історія (рівень стандарту) :підруч.для 11 кл. закл.загальн. середн. освіти — К. : Грамота, 2019. —256 с. :іл.
38. Пометун О. Запитання як найважливіший спосіб взаємодії вчителя і учнів // Історія в школах України. – 2006. – №3. – С. 25- 29.
39. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. – К.: Видавництво А.С.К., 2004.
40. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. - 328 с
41. Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем Всесвітня історія [рівень стандарту] :підручник для 10 кл. закл.загальн. серед. освіти. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2018. — 256 с. :іл.
42. Старєва А. М. Методика навчання історії: особистісно орієнтований підхід. Навч. посібник/ А.М. Старєва. – Миколаїв: Вид-во «Ліон», 2007. – 332 с.
43. Таган Л. В. Використання схем-таблиць на уроці: нові підходи // Історія та правознавство. – 2007.– №27. – С.2 – 6.
44. Терно С. Якість засвоєння історичних понять учнями загальноосвітніх шкіл // Історія в школах України. – 2000. – №4. – С.28 – 33.

45. Фідря О., Фідря Н. Просторова компетенція й картографічні вміння та навички у шкільних курсах історії // Історія в школах України. – 2008. – №5. – С.25 – 30.
46. Фурман А. Підручник у модульно-розвивальній системі: зміст, структура, оформлення // Рідна школа. – 2000. – №7. – С.23–32.
47. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник / Г.Г. Яковенко. – Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. – 324 с.
48. Якубець А. Використання рольової гри на уроках всесвітньої історії в 11 класі // Історія в школах України. – 2002. – №3.

Додатки

Додаток А. Карикатура карти Європи напередодні Першої світової війни

Додаток Б. Карта бойових дій початкового етапу Першої світової війни

Додаток В. Карикатура лінії сутичок Французької та Німецької армії “Біг до моря”

Додаток Г. Фото портрет Шарля де Голя

Додаток Д. Паризька мирна конференція

Додаток В. Карикатура лінії сутичок Французької та Німецької армії “Біг до моря”

Додаток Г. Фото портрет Шарля де Голя

Додаток Д. Паризька мирна конференція

